

OTWIERAĆ (189) *vb impf*

otwierać (175), **otwirać** (7), **odtwierać** (4), **odwierać** (3); otwirać *RejZwierz*, *SarnUzn*; odtwierać *GlabGad* (2), *ActReg*; odwierać *BielSpr*, otwierać : otwirać *OpecŻyw* (1:1), *BibRadz* (1:1) *RejAp* (4:3); otwierać : odtwierać : odwierać *FalZioł* (87:1:2).

o oraz a jasne, e pochylone.

inf otwierać (23). ◇ *praes 1 sg* otwieram (7). ◇ *2 sg* otwierâsz (6). ◇ *3 sg* otwierâ (105). ◇ *1 pl* otwierâmy (1). ◇ *2 pl* otwierâcie (2). ◇ *3 pl* otwierają (6). ◇ *praet 1 sg m* otwierâłem (1). ◇ *3 sg m* otwierâł (6). *f* otwierała (2). ◇ *3 pl m pers* otwierali (3). *subst* otwierały (1). ◇ *fut 1 sg f* będę otwierała (1). ◇ *3 sg f* będzie otwierać (1). ◇ *imp 2 sg* otwierâj (5). ◇ *2 pl* otwierâjcie (2). ◇ *con 2 sg m* byś otwierâł (1). ◇ *3 sg m* by otwierâł (3). *f* by otwierała (1). ◇ *3 pl m pers* by otwierali (1). ◇ *impers* otwierâno (2). ◇ *part praes act* otwierając (9).

Sł stp notuje, Cn s.v. otwarzam, Linde XVI – XVIII w. s.v. otworzyć.

1. *Odmykać coś zamkniętego; aperire Vulg, PolAnt, Calep, Cn; reserare Calep [w tym: co (35)] (55)* : Dziurą w chlewie [wilk] koźlę vřzrał: [...] Y iął wielkim głosem wołác/ Każąc koźlęciu otwierać *BierEz* N2v; Wiatru z południa ostrzegay fie/ á przeciw południu okieⁿ nie otwieray/ wieczor zawždy okna otwieray na poł noczy *FalZioł* V 61v, V 61v; Odzwierny ma brzękác w Zwonek/ y w Zwon bić/ Kościół/ Zákryłtyą otwierać *KrowObr* 120, 120; *RejWiz* 184v; *Leop 2.Esdr* 7/3; *HistRzym* 45v; *BudBib Is* 45/1; Ehey/ piekielne książetá Otwieraycie fwoie wrotá. Otworzcie fie wieczne brany Wnidzie tám Krol wieczney chwały. *MWilcHist* D4v; *Calep* 79b, 916b; [że mam zákazanie pod gardłem/ brony nieodwierać *HistOtton* 75].

otwierać do czego (6): Item powyada ze Ian Rzepecky them tho klyuczem y vitrichem thełch othwyeral dzyewkam omyenyonym do zamkow Gołpodarłkych *LibMal* 1546/114v; *OrzQuin* X. Cf »otwierać drzwi, wrota«.

otwierać komu (17): *LibMal* 1546/114v; *RejWiz* 181; y otwierano mu miáltá/ y wychodzili przeciwko niemu *Leop 1.Mach* 11/2, *B4v; *RejZwierz* 25v; *BibRadz Ioann* 10/3; *OrzRozm* G4v; *OrzQuin* L3v [2 r.], X; *RejAp* 39; *GrzegŚm* A2v; Temu odźwierni otwiera: á owce flucháią głofu iego: y nazywa owce fwe miánowicie/ y wywodzi ie. *WujNT Ioann* 10/3; *WysKaz* 2; *SkarKaz* 242b; Lecz mię ten kołát we drzwi dłuگو báwi, Niewiem czemu nie rychło ták mi otwieráią *CiekPotr* 84. Cf »drogę otwierać«.

otwierać czym (7): A othwyerali klyuczem them, kthory yemu brali zwaczka gdi tham fnimy lyegall. *LibMal* 1546/114, 1546/114v; *OrzQuin* X; *RejAp* 39 [3 r.], 77v.

W charakterystycznych połączeniach: otwierać brony (2), *drzwi* (2), *miasta, okienko, okno* (3), *piekło, wrota* (3), *zakrystyją* (2), *zamek*.

W przen (34) : Iake to Klucze bywayą Ktore thy drwy othwierayą Nie fzelazaćz ani fmiedzy Bo fám Bog wtych drzwierzach fiedzy A komu złałky dopułczy Is bez klucza zamek pułczy *RejKup* o7v; Tedy nie wchodzi nikt w tę Owczárnią Piotrowę vrzędnie/ iedno ten/ któremu do Owczárnie ten otwiera Klucznik? *OrzQuin* X; *RejAp* 39, 77v.

W przeciwstawieniach: »otwierać ... zamykać (7), *zawierać* (2), *zawrzeć* (2)« (11): A gđzye wfyfłtko co yełt nápiřano nye bęđzye otworzono od tego/ kthory ma klucz Dawidow/ kthory gdy otwyera/ nikt

nye zǎwrze/ gdy zǎwrze/ nikt nye otworzy *KromRozm II* ov; Ian y Páweł dwie Oliwne drzewá/ y dwie świecey przed Ítolcem Páńłkim łwieçące/ máią moc zǎmykǎć Niebo/ Obłoki/ y otwierǎć brony iego. *KrowObr* 173, 163; *OrzQuin* L3v [2 r.], N [2 r.]; To mowi święty/ prawdziwy/ ktory ma klucz Dawidow/ ktory otwierǎ/ á żaden nie zǎmyka [*aperiens et nemo claudet eam*]/ y zǎmyka á żaden nie odmyka. *BudNT Apoc* 3/7; *WujNT Apoc* 3/7 [2 r.], s. 846 marg.

Zwroty: »[komu ku czemu] drogę otwierǎć« (1): tedy nam ku każdemu rodzaiovi nauk drogę łatwie otwiera. *KwiatKsiqż* Iv.

»otwierǎć drzwi, wrota [do czego]« [szyk zmienny] (2:2): (*nagł*) Młza o Włocznicy bluznierłtwo. (-) Bǎdz pozdrowiono Zelǎzo zwyciężǎiące/ ktore otwierǎłz drzwi do niebǎ. *KrowObr* 175v; iǎkoby to byłǎ náuka Epikurow ktoraby ludziom drzwi do wzyłtkiego złego otwierǎłǎ. *GrzegŚm* A2v; o ślepa nieprawdzwyh dobr pożǎdliwoścǐ/ Bogactw/ czći/ y roskofzy: iǎko rychłó od fałszywego welela/ do prawdziwego łmutku wielom wrotǎ otwierǎłz. *WysKaz* 2; *GosłCast* 68.

»otwierǎć niebo« [szyk zmienny] (8): *KrowObr* 175, 175v; *RejWiz* 181; *OrzRozm* G4v; *OrzQuin* L3v; *CzechRozm* 56v; Zbǎwicielu pokornych/ Iezuście łǎłkawy [...]: Przez kǎplǎńki połtępek/ niebǎ łwe otwierǎłz/ A tu ná świat łstępując/ grzełzne k łobie zbierǎłz *GrabowSet* P3; *SkarKaz* 242b.

»otwierǎć rękę« [szyk zmienny] (3): Otwierǎż ty rękę twoię [*aperis tu manum tuam*]: y nápełniaż kǎżde żwierzę błogosłǎwieńłtwem. *Leop Ps* 144/16; *OrzQuin* Bv; *ArtKanc* T10v.

Szeregi: »otwierǎć i zamykǎć (a. zamknǎć)« (3): *OrzQuin* X; chłubiǎ łie iż mogǎ ty drzwi otwierǎć y zamknǎć wedle woley łwoiey. *RejAp* 39, 39. [*Ponadto w przeciwstawieniach* 7 r.]

»zawierǎć i otwierǎć« (1): Ale oto łłyzylz kǎżdy wierny iego/ iż iedno on łam ma ten klucz w rękú łwoich/ ktorym zǎwiera y otwiera *RejAp* 38v. [*Ponadto w przeciwstawieniu* 1 r.]

2. *Rozwierǎć w celu wydobyćia czegoś z wnętrza [w tym: co (10)] (14)* : tzemu ie [obrazy] ná wielkęnoc/ y ná inne vrotzylte łwięťǎ otwierǎćie? *KrowObr* 113, 119; [*Marius Cossus*] nápiłǎł w pirwlyzm liścǐe/ áby drugich nie rułzǎli á nie odwierǎli áż powtore do nich połzłǎ. *BielSpr* 38; A Celfǎrz Iulius opǎnowawǎłzy Rzym pułty/ łam łie przez Miecz [...] Borgmiłtrzem Rzymłkim vczynił/ y Skǎrbnice/ iłz ich nierychłó Tribunowie otwierǎli/ gwałtem wyłomił/ y Skǎrby [...] pobǎł. *StryjKron* 66; Y rzecze kniemu: ia łmierć bliłkǎ czuię/ A tǎk cię temi xięgǎmi dǎruię/ [...] Ale cię prołzē/ byłz ich nieotwierǎł/ Aż kiedy tǎkże łam bęđziełz vmiéǎł. *KochFr* 63; *GórnTroas* 37.

otwierǎć do czego (4): Robyell yey thełz then szlioffǎrczik drugi klyuczik mali, kthorym do łkrzynky theyze scholtǎłky otwyerǎłǎ *LibMal* 1551/164, 1546/114, 1551/164 [2 r.].

otwierǎć komu (1): DWǎ towarzylze łobie łifty otwierǎli/ Plotki łwe przeczytǎjąc co do nich piłǎli. *RejFig* Cc8.

otwierǎć czym (3): Item powyada ze do maila y do zywyolow ginnych klyuczem them tho y Wytrichem othwyerǎli *LibMal* 1546/114, 1551/164; Świętego Piotǎ klyczem depolıt otwiera: A pobory łtrǎłzliwe od łwiętych odbiera. *KlonWor* 49.

Szereg: »odpieczętowǎć i otwierǎć« (1): Ktorey [*korony*] bez zezwolenia wszyłtkich Stǎnow obudwu narodow, od pieczętowǎć y odtwierǎć niegodzielo się *ActReg* 40.

W przeni (1) :

Zwrot: »otwierać pieczęci« (1): A tu sie iuz dziwuymy co sie potym działo/ gdy iuz ten Báránek fwięty poczał otwierać ty pieczęci á ty fkrtyści táiemnic fwoich fwiętych. *RejAp* 56.

3. *Rozchyłać, szeroko rozwierać; aperire Vulg, PolAnt [w tym: co (15)] (16)* : Drudzi mienia iż ziewanie przychadza z dymow grubych od żołądka pochodzących, ktore gdy sie ku czelusciam wftnym zbieraią, tedy chcząc wyniść odtwieraią ie, á tak bywa ziewanie. *GlabGad* C2; k czemu fzathá była wczynioná/ iż tylko fznurámi fpięto gdzie było otwierać potrzebá dla mázania *BielKron* 329v; bá pátrz/ (rzecze ieden ku drugiemu) miły brácie/ iáko ma piękne oko/ y iáko ie dobrze otwiera/ á ktoby rzekł/ áby ná nie widzieć niemiał. *GórnDworz* T3; Obroki fnu fłodkięgo chciałem brác ftrofkány: Brałem/ áno nie fporo/ ftrách otwiéra oczy *GosłCast* 19.

W przeciwstawieniu: »zamykać ... odtwierać« (1): Oczi czałem zamykamy czałem odtwieramy *GlabGad* C2.

W charakterystycznych połączeniach: otwierać oczy (3), uszy, wzrok.

[*Zwrot:* »ziemię otwierać«: Otwarzánie źemie ieft bárzo potrzebne/ bo ináczey nie mogłáby w się źiárná żadnego przyiác/ áni by go też mogłá zásię wypuścić w fchodzącego. Przeto potrzebá ią otwierać ták ku śianiu iáko y ku odmieniániu płonek w drzewo owocowe. *Cresc* 1571 87.]

W przen (11) :

otwierać komu (3): bo gdzie mowi fłuchay/ ták nam iákoby wfzy przewiertuie: gdzie mowi páthrzay/ thámci nam wzrok otwira *SarnUzn* D4; *KarnNap* B4. *Cf* »otwierać zmysł«.

Przysłowie: Nie miluy fpania ábyś nie z vbożał/ otwieray oczy twoie/ náiefz fię chlebá [*aperi oculos tuos, satura teipsum pane*]. *BudBib Prov* 20/13.

Zwroty: »oczy otwierać« = *przywracać wzrok (1)*: Bo iáko Bog nie dał chwały fwey żadnemu infzemu nád tego fyná fwoiego/ którego poftánowił/ áby był zá przymierze ludowi á zá swiátłość narodom/ żeby oczy flepnych otwierał *CzechRozm* 53v.

»otwierać słuch« = *odejmować głuchotę [szyk zmienny] (2)*: gdy będzie ten fok w głucho vcho wpuńczony/ pewnie otwiera fluch *FalZioł* V 79v; *SienLek* 39v.

»otwierać usta« = *mówić [szyk zmienny] (4)*: Ia lepak iákoby głuchy niefluchałem: á iákoby niemy nieothwieraiąc wfth fwoich [*sicut mutus non aperiens os suum*]. *Leop Ps* 37/14 [*przekład tego samego tekstu*] *LatHar* 163; á tyś ná wfzyfłtko milczał/ wfth fwoich nić otwieraiąc *SiebRozmyśl* C; *CzahTr* B2v.

»otwierać [komu] zmysł« (1): Tedy otwjrál ijm fmyfł/ aby rozumeli pífmóm *OpecŻyw* 169v.

4. *Rozszerzać, drażniać; przecinać [w tym: co (90)] (92)* : [*cebula*] ma włofońć otwieraiącą/ ábowiem otwiera końce żył tych ktore fą wfthołczu prawie około ielita: zową ie Emoroides *FalZioł* I 27b; Proch s korzenia tego ziela [...] Fortki przechodne w ciele othwiera/ á potym wilkońć tey wodnocieplnońci wygania. *FalZioł* I 113b; A wfzakże pośpolite á zwyczajne lekarzftwa prziflufzaią k temu takowe: ktore też vrinę wypądzaią á żyły czyfcią/ drogi żyłne y infzych członkow: otwieraią rozfzyrzaiącz Iako ieft bylicza/ kopytnik *FalZioł* V 27; toć iuz gnije/ á tak czo narichley otworzyć aby iad wyciekł y z gnoiem pośpołu/ bo ieftliby tego zaniechał długo nie otworząc/ tedy wczyni głęboką iamę w ciele: fwem iadowitem grizieniem, á tak czo narichley możefz othwiera y á gnoy wytłaczay *FalZioł* V 71, ++4v, ††v, *4b, *5a, I 1b (34); Exdorsuo – Grzbietłamię, otwieram. *Calep* 386a; Pando – Otwieram, rozczgicam [!]. *Calep* [750]b.

otwierać komu (3): Też ma mocz rzecz przyrodzoną paniam gdy by łie zaftanowiła otwierać *FalZioł* I 66a, I 152b; *GrabowSet* V3.

W połączeniach szeregowych (3): *FalZioł* I 69b; wżyftko to [wody] śiarczáné/ moc tę máiącé/ chorego który w nich śiedzi/ rátowác/ ciáło zágrzewáiąć/ odwilzáiąć/ otwieráiąć/ zmiękczáiąć/ potym y potwierdzáiąć. *Oczko* 25, 25v.

W przeciwstawieniu: »otwierać ... zastanawiać« (1): Też proch korzenia Kofańczowego/ otwiera żyłki Emoroidi á zaftanawia rzecz przyrodzoną albo płynienie nafienia męłczizna^m. *FalZioł* I 67c.

W charakterystycznych połączeniach: *otwierać bolączki* (2), *drogi (wnętrzne)* (2), *dziurki (dziureczki)* (3), *emoroides* (3), *końce żył(ek)* (2), *macicę* (2), *przechody* (2), *rany, rzecz przyrodzoną paniam, uliczki (wnętrzne)* (4), *wnętrznosci, wrzody (wrzedzienice)* (2), *zastanowienie (rzeczy niewieścich)* (4), *zatwardzenia, żyły (żyłki)* (7).

Zwroty: »otwierać sapkę« (1): Izopu w ocćie wárzonego iuchę charcháiąć/ mocnie rymę przywodzi/ otwieráiąć fápkę. *SienLek* 73.

»otwierać zatkanie, zatkałości« [szyk zmienny] (24:1): á zwłázcza wino w ktore^mby był warzony wężownik z zieleń z ielenim ięzykiem/ otwiera y wyczyłcia zatkania y wżelkie nieczyłtołci flegmiłte z wątroby/ s łeziony y z nyrek *FalZioł* I 126d; pierłi y bokow othwiera zatkkałoci *FalZioł* I 136b; ANyżowa Wodka otwiera zatkanie w żyłach *FalZioł* II 3c, ‡4, ++4b, ++6c, ‡‡c, *5a (24); Niekthorzy łobie kicháczkę czynią łypác w nos proch pieprzowy/ álbo ćiemierzyczny/ á gdy ie kichánie nápadnie/ zátulá nozdrze y włtá/ á tákłye kich obroći y zátkánie otwiera. *SienLek* 72.

»żywot otwierać« [szyk zmienny] (16): Theż łok żorawin łodkich dany ciepłó ku piciu/ żywot otwiera y łtholcze czyni á nawięczey kiedy kto ma zatwardzenie żywota z zimney przyczyny. *FalZioł* I 85b; Też chrzaⁿ po obiedzie iedziony żywot otwiera y vrinę obphicie pędzi *FalZioł* I 117d, ‡8a, I 46c, 50a, 55d, 74a (16).

Szeregi: »odmiękczać (a. miękczyć) i (też) otwierać« (3): [korzeń bżowy] twardość macicze odmiękczá/ jteż iá otwiera y nieczyłtołci łniey wypádzá y czepek wywodzi. *FalZioł* I 134a, I 154b, IV 11b.

»rozprzełtrzeniać i otwierać« (1): gdy niewiałta namaczá ciepłá wodká Kofańczowá miestcze gdzie ielth macicza/ bolełci w niey włmierza y kłocie wżelkie y żyłeczki w niey rołprzełtrzenia y otwiera *FalZioł* II 6d.

»otwierać i subtylizowác« (1): IElenich iezikow wodka otwiera j subtilizuje twardołci łleziony *FalZioł* II 6c.

»otwierać a (i) wypádzác {a. rozpádzác« [szyk 1:1] (2): a ta małtz rołpádzá y othwiera wrzedzienice *FalZioł* I 3a, I 128d.

»odwierać i wypychác« (1): A nafienie tego ziołka y łift iego y korzenie, ty rzeczłi maia moc w łobie odwierać y wypychác zatkanie ktore bywa w żyłach j w wątrobie y wnyrkach. *FalZioł* I 14d.

»wysusząc i otwierać« (1): OThręby płzenicźne łá mierno goráczce. Maia mocz wyłufáć y otwierać wliczki w ciełe *FalZioł* III 42b.

»wytykáć a otwierać« (1): zatkanie wątroby/ łledziony/ nyrek y miechierzowe wytyka/ á mocnie otwiera. *FalZioł* I 124a.

»nie otwierać ani zastanawiać« (1): Zywota pry nieotwiera ani załthanawia albo zatwierdza/ bowiem niema w łobie ani łłonołci ani cierpnołci ani ołtrołci. *FalZioł* I 74a. [*Ponadto w przeciwstawieniu 1 r.*]

W przeni (1) : I Ak człowiek/ co/ łkarb nálełć/ všiłuie/ A łtárlzey máłce wnątrznółci otwiera/ Chłiwołłciá zięty/ áłz w pracy vmiera *GrabowSet* V3.

5. *Odsłaniać, ukazywać; objałniać; aperire* *PolAnt, Modrz, Vulg* [w tym: *co* (8), *komu* (7)] (8) : *KrowObr* 158v; Bo łzkoły naprzod otwieráią źródłá y przyczyny włzyłkich cnot [*fontes et causas aperuerunt virtutum omnium*]; ná ktorych zálię iáko ná fundámenłciech połłánowane łá te práwá/ ktoremi Rzeczpółpolita bywa rządzoná. *ModrzBaz* 129v; *GrabowSet* O4v.

W charakterystycznych połłázeniach: otwierać tajemnice (2), *źródła* (2).

Przysłowie: Trzymáć łie tedy náleży oney prołtey Polłkiey przypowiełci/ że ieden drugiemu nie ma łie do otworzyłtey przyiáłni podawáć/ ani łercá łwego otwieráć/ áł z nim korzec łoli zie. *Phil* H2.

Zwrot: »otwierać pisma« = *scripturas aperire* *PolAnt, Vulg* [szyk zmienny] (3): *OpecŻyw* 168; *BibRadz Luc* 24/32; Izali łerce náłze nie pałáło w nas/ gdy mowłł w drodze/ y píłmá nam otwierałł? *WujNT Luc* 24/32.

Szeregi: »otwierać i wyłładać« (1): Włłak bylo goraiáćé łerce náłłe w náł gdy mowłł ł nami ná drodze/ a otwijéráł ij wyłładáł nám píłma prorotłkié. *OpecŻyw* 168.

»zjawiać a otwirać« (1): źaden tych kłiáğ otworzyłć nie może/ tych dziwnych łpraw á táiemnic tego dziwnego Bołłwá twoiego/ iedno ty łam/ á potym ie komu raczyłł zyawiałł á otwirałł przez Duchá twego łwięłtego *RejAp* 52v.

*** *Bez wystarczájácego kontekstu* (4) : *Discapedino* – Otwierám. *Calep* 328b, 837b, 899a.

Synonimy: 1. *odmykáć*; 2., 3. *rozwieráć*; 4. *rozszerzáć*; 5. *objawiać*.

Formacje współrdzenne cf *ODEWRZEĆ*.

Cf [**OTWIERAĆ**], **OTWIERAJĄCY**, **OTWIERANIE**, **OTWIERANY**